

Βασικά σημεία, θέσεις και προτάσεις οικονομικής πολιτικής της Έκθεσης

- Η διπλή κρίση, υγειονομική και οικονομική, έχει προκαλέσει σημαντικές αρνητικές συνέπειες στην αγορά εργασίας και στη ζωή των εργαζομένων και των πολιτών. Η κρίση έχει προκαλέσει έκρηξη αβεβαιότητας και ανασφάλειας και σοβαρή έλλειψη εμπιστοσύνης των εργαζομένων όσον αφορά την προστασία θεμελιωδών εργασιακών δικαιωμάτων τους και του βιοτικού τους επιπέδου, καθώς και όσον αφορά τις αναπτυξιακές προοπτικές της οικονομίας με τρόπο που να διασφαλίζεται ένα αξιοπρεπές επίπεδο ευημερίας.
- Τους τελευταίους μήνες η οικονομία βυθίστηκε ξανά σε βαθιά ύφεση και η ευθραυστότητά της επιδεινώθηκε. Το β' τρίμηνο του 2020 το πραγματικό ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 15,2%. Τη μεγαλύτερη μείωση υπέστησαν η κατανάλωση και οι εξαγωγές, ενώ μικρότερη ήταν η μείωση των επενδύσεων, οι οποίες εξακολουθούν να αποτελούν την «αχίλλειο πτέρνα» της ελληνικής οικονομίας.
- Τα νοικοκυριά, που ουσιαστικά στηρίζουν την οικονομική δραστηριότητα, καθώς διατηρούν σημαντικό έλλειμμα στο ισοζύγιο τους, βρίσκονται σε δεινή χρηματοοικονομική θέση με σημαντικές επιπτώσεις στις καταναλωτικές και χρηματοοικονομικές αποφάσεις τους. Ενδεικτικό είναι ότι το β' τρίμηνο του 2020 η ιδιωτική κατανάλωση ήταν ίση με 28,8 δισ. ευρώ όταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019 ήταν ίση με 32,6 δισ. ευρώ. Η διαχείριση της πανδημικής κρίσης με παρεμβάσεις που μειώνουν την απασχόληση και τις αμοιβές αναμένεται να επιδεινώσει περαιτέρω την ήδη εύθραυστη κατάσταση και το βιοτικό επίπεδο των νοικοκυριών.
- Η θέση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ είναι ότι βραχυμεσοπρόθεσμα οι προοπτικές εξόδου της οικονομίας από την κρίση και η μετάβασή της σε διατηρήσιμη δυναμική είναι συνάρτηση της προστασίας του όγκου και της ποιότητας της απασχόλησης, και της αύξησης του διαθέσιμου εισοδήματος στα μεσαία και τα κατώτερα άκρα της κλίμακας κατανομής του εισοδήματος.
- Οι επιχειρηματικές επενδύσεις παραμένουν διαχρονικά χαμηλές, ενώ ο κύριος όγκος τους αφορά κτιριακές υποδομές. Παρατηρείται ανεπάρκεια

επενδύσεων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ενδυνάμωση του παραγωγικού ιστού. Ο λόγος πίσω από αυτή την ανεπάρκεια δεν είναι χρηματοδοτικός, τουλάχιστον σε επίπεδο τομέα, ο οποίος διαχρονικά διακρίνεται από πλεόνασμα ρευστότητας και σχετικά βιώσιμη χρηματοοικονομική κατάσταση.

- Ο σημερινός όγκος και η διάρθρωση κυρίως των εγχώριων ιδιωτικών επενδύσεων είναι παράγοντες που προσθέτουν αβεβαιότητα στη μακροοικονομική λειτουργία της οικονομίας και αναπτυξιακή ανησυχία ως προς την πραγματική συμβολή τους στον παραγωγικό και τον ψηφιακό μετασχηματισμό της οικονομίας.
- Μεσομακροπρόθεσμα, η συνοχή, η ανθεκτικότητα και η βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας θα εξαρτηθεί από την αύξηση των ιδιωτικών, των δημόσιων και των κοινωνικών επενδύσεων με έμφαση στις πράσινες επενδύσεις. Η αύξηση των πράσινων επενδύσεων και η πράσινη αναδιάρθρωση της καταναλωτικής δαπάνης απαιτεί πολιτική και επιχειρηματική δέσμευση σε πολύ συγκεκριμένες κλαδικές και τομεακές παρεμβάσεις με στόχο την ενίσχυση της πράσινης παραγωγικότητας.
- Παρά την αναστολή των δημοσιονομικών περιορισμών το 2020 και το 2021, η συνέχιση της υγειονομικής κρίσης και του υφεσιακού της αντίκτυπου –σε συνδυασμό με την αυξανόμενη αστάθεια στο ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον της χώρας– δημιουργεί σημαντικούς περιορισμούς και προκλήσεις στην άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής. Το συνολικό έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης αναμένεται να διαμορφωθεί φέτος στο 8,6% του ΑΕΠ (έναντι πλεονάσματος 1,5% του ΑΕΠ το 2019), ενώ το πρωτογενές έλλειμμα στο 5,7% του ΑΕΠ (έναντι πλεονάσματος 4,4% του ΑΕΠ το 2019). Η εξέλιξη αυτή θα έχει σοβαρό αντίκτυπο στη χρηματοπιστωτική συνοχή του ελληνικού Δημοσίου, τερματίζοντας μια περίοδο τεσσάρων ετών διατήρησης της χώρας σε κατάσταση δημοσιονομικής φερεγγυότητας.
- Με δεδομένες τις συνθήκες στις αγορές κεφαλαίων, οι εκδόσεις νέου χρέους στην παρούσα φάση συνεπάγονται βραχυχρόνια οφέλη σε όρους κόστους δανεισμού και περιθωρίων διαχείρισης της υπό εξέλιξη πανδημικής κρίσης. Παρά ταύτα, αυξάνουν τον πιστωτικό κίνδυνο της

αναχρηματοδότησης του χρέους μεσομακροχρόνια και γι' αυτό απαιτείται συνετή διαχείριση του μαξιλαριού ρευστότητας.

- Ο προαναφερόμενος κίνδυνος θα εξαρτηθεί, μεταξύ άλλων, από την εξομάλυνση των τρεχουσών και των μελλοντικών πρωτογενών πλεονασμάτων και χρηματοδοτικών αναγκών του Δημοσίου, από την επεκτατική δυναμική της οικονομίας μέσω της ενίσχυσης του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών και των δημόσιων επενδύσεων, από την ταχεία και παραγωγική αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης, καθώς και από τον χρόνο και το καθεστώς επαναφοράς των περιορισμών του δημοσιονομικού πλαισίου της ΕΕ.
- Ο πραγματισμός στον αναπτυξιακό σχεδιασμό της χώρας επιτάσσει, μεταξύ άλλων, τον αναπροσανατολισμό του πλαισίου άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής με τρόπο που θα αντιμετωπίζει τα συσσωρευμένα από τα χρόνια της κρίσης κοινωνικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές της αποκλίσεις. Στο πλαίσιο αυτό, εκτός από την αύξηση των δημόσιων επενδύσεων και από μέτρα ενίσχυσης του διαθέσιμου εισοδήματος, απαιτούνται στοχευμένες παρεμβάσεις για τη βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού και των προνοιακών δομών της χώρας, την περιβαλλοντική προστασία και την προαγωγή της ευημερίας των πολιτών.
- Το μέγεθος του σοκ απασχόλησης που προκάλεσε η πανδημία αποτυπώνεται στον δείκτη των συνολικών ωρών απασχόλησης σε βασικές θέσεις εργασίας, ο οποίος στη χώρα μας διαμορφώθηκε το β' τρίμηνο του 2020 στις 62 μονάδες, έναντι 85,1 μονάδων το δ' τρίμηνο του 2019.
- Πριν από το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης, το 73% των απασχολούμενων σε όλους τους κλάδους εργαζόταν υπερωριακά, ενώ σε ορισμένους κλάδους, όπως η μεταποίηση και οι μεταφορές, το αντίστοιχο ποσοστό ξεπερνούσε το 80%. Η πανδημική κρίση έχει μεταβάλει αυτή την εικόνα, αν και διαφαίνεται ότι αυτό, δεδομένων των εξελίξεων στην αγορά εργασίας στη διάρκεια της πανδημίας, είναι μια προσωρινή εξαίρεση από τον κανόνα της υπερεργασίας. Το β' τρίμηνο του 2020 το

ποσοστό των ατόμων που εργαζόταν υπερωριακά μειώθηκε σε 55%, ενώ το 19% εργαζόταν πάνω από 48 ώρες την εβδομάδα.

- Η κατάσταση αυτή αποκαλύπτει την εικόνα μιας αγοράς εργασίας όπου έχουν ανατραπεί θεμελιώδη εργασιακά δικαιώματα και έχει επιβληθεί *de facto* κατάργηση του οκταώρου και ρευστοποίηση του χρόνου έναρξης και λήξης της εργασίας. Η επικράτηση κλίματος επισφάλειας και αβεβαιότητας δεν είναι ένδειξη οικονομικής και κοινωνικής προόδου. Υπάρχει σαφής και άμεση ανάγκη ενίσχυσης του θεσμικού πλαισίου ρύθμισης της αγοράς εργασίας με στόχο την προστασία της εργασίας και του εισοδήματος των εργαζομένων ύστερα από ουσιαστικό κοινωνικό διάλογο. Η θεσμοθέτηση αυτής της *de facto* κατάργησης του οκταώρου, και μάλιστα σε βάρος της αμοιβής του εργαζομένου και σε όφελος της περαιτέρω ελαστικοποίησης του χρόνου εργασίας και της κερδοφορίας των επιχειρήσεων, θα είναι μια πολύ σοβαρή εξέλιξη κοινωνικής οπισθοδρόμησης. Μια τέτοια παρέμβαση, η οποία θα καταργήσει θεμελιακά εργασιακά δικαιώματα και θα επιδεινώσει τις συνθήκες εργασίας και την ποιότητα ζωής των εργαζομένων, αποκαλύπτει την πολιτική κενότητα της ρητορικής περί μετάβασης της χώρας σε ένα δίκαιο υπόδειγμα βιώσιμης μεγέθυνσης.
- Μεταξύ Μαρτίου και Ιουνίου η έξοδος από το εργατικό δυναμικό κυμάνθηκε μεταξύ 100 χιλιάδων και 180 χιλιάδων ατόμων σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του 2019. Ο μεγαλύτερος όγκος αυτών των ατόμων αφορά εργαζομένους που βρίσκονται σε αναστολή εργασίας για διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών και λαμβάνουν εισόδημα λιγότερο από το 50% του μισθού τους. Ο κίνδυνος φτωχοποίησης αυτών των ατόμων είναι ιδιαίτερα υψηλός.
- Το κόστος απώλειας εργασίας είναι ιδιαίτερα υψηλό στην Ελλάδα, αφού ύστερα από δύο χρόνια ανεργίας ο άνεργος έχει απολέσει το 47% του εισοδήματός του. Το αποτέλεσμα αυτό κατατάσσει την Ελλάδα στην τρίτη χειρότερη θέση στην Ευρωζώνη.
- Το β' τρίμηνο του 2020 ο μέσος μηνιαίος μισθός μειώθηκε κατά περίπου 10% σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του 2019. Στο ίδιο διάστημα το ποσοστό των απασχολούμενων που λάμβανε από 0 έως 200 ευρώ αυξήθηκε από

1% σε περίπου 12%. Το ποσοστό των ατόμων που λάμβανε από 400 έως 600 ευρώ μειώθηκε από 16,3% σε 12,3%, ενώ το β' τρίμηνο του 2020 το 72,9% των απασχολούμενων είχε αποδοχές λιγότερες των 1.000 ευρώ.

- Παρά την αύξηση του κατώτατου μισθού τον Φεβρουάριο του 2019, το ύψος του βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας και απέχει σημαντικά από το ύψος ενός μισθού αξιοπρεπούς διαβίωσης. Το στοιχείο αυτό λαμβάνει βαρύνουσα διάσταση αν αναλογιστεί κανείς ότι το 31% των απασχολούμενων το β' τρίμηνο του 2020 έλαβαν αποδοχές μικρότερες του κατώτατου μισθού. Η πρόταση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ είναι ότι ο κατώτατος μισθός θα πρέπει να προσαρμοστεί στο 60% του διάμεσου μισθού βάσει ενός προσδιορισμένου χρονοδιαγράμματος το οποίο θα πρέπει να συμφωνηθεί από τους κοινωνικούς εταίρους. Μια τέτοια θεσμική παρέμβαση θα συμβάλει καθοριστικά στη μετάβαση της χώρας σε ένα νέο υπόδειγμα βιώσιμης και δίκαιης ανάπτυξης.
- Ο εξαγωγικός προσανατολισμός της οικονομίας παραμένει προβληματικός αφού δεν έχουν υπάρξει βελτιώσεις στη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Οι εξαγωγές μεταποιητικών και ενδιάμεσων προϊόντων είναι συγκριτικά χαμηλές, όταν οι εισαγωγές μεταποιητικών, κεφαλαιουχικών και ενδιάμεσων προϊόντων παραμένουν υψηλές. Οι εξαγωγές εμφανίζουν μια ισχυρή τάση εξειδίκευσης σε κλάδους χαμηλής τεχνολογικής έντασης, όπως η παραγωγή αγροδιατροφικών προϊόντων και προϊόντων χάρτου-ξύλου καθώς και προϊόντων εξόρυξης.
- Η ποιοτική υποβάθμιση του καλαθιού εξαγωγίμων αγαθών που παράγονται στην Ελλάδα αντανakλά την επιδείνωση της οικονομικής συνθετότητας του εγχώριου παραγωγικού υποδείγματος, καθώς υποχωρεί από την 52η θέση το 2008 στην 55η το 2018 ανάμεσα σε 133 χώρες. Παρατηρείται έτσι μια αναντιστοιχία μεταξύ της θέσης της χώρας ως προς το επίπεδο οικονομικής συνθετότητας (55η θέση) και της θέσης ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (33η θέση) για το 2018. Η αναντιστοιχία αυτή υποδεικνύει ότι η ποιότητα του παραγωγικού υποδείγματος υπονομεύει την προοπτική ισχυρών και διατηρήσιμων ρυθμών μεγέθυνσης με κίνδυνο την περαιτέρω διολίσθηση στην παγκόσμια

κατάταξη ως προς το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας. Επίσης, υποδεικνύει ότι η ελληνική οικονομία είναι ανέτοιμη να μεταβεί στην 4η βιομηχανική επανάσταση.

- Από το 2003 έως το 2018 η Ελλάδα έχει προσθέσει 13 νέα αγαθά στο εξαγωγικό της καλάθι, με τη συνολική τους αξία το 2018 να ανέρχεται στα 418 εκατ. δολάρια ή στα 39 δολάρια ανά κάτοικο. Την περίοδο 2003-2018 στην Ελλάδα η μέση συνεισφορά ανά κάτοικο του κάθε νέου προϊόντος είναι μόλις 3 δολάρια, όταν στην Πορτογαλία και στην Κύπρο ήταν 6 και 11,4 δολάρια αντίστοιχα, ενώ στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία 7 και 11,1 δολάρια αντίστοιχα. Η πενιχρή συνεισφορά των νέων εξαγωγίμων προϊόντων στο ΑΕΠ ερμηνεύει τη δυσκολία της χώρας να επιστρέψει σε υψηλούς και διατηρήσιμους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Επίσης, αποκαλύπτει την κενότητα της ρητορικής περί εξωστρέφειας της οικονομίας.
- Μια αποτελεσματική αναπτυξιακή στρατηγική θα πρέπει να στοχεύει στην τεχνολογική αναβάθμιση και αύξηση της διαφοροποίησης του καλαθιού εξαγωγών. Αναγκαία προϋπόθεση αποτελεί η αύξηση του μεριδίου παραγωγής των μεταποιητικών δραστηριοτήτων μέσης προς υψηλής τεχνολογίας, όπως, π.χ., η παραγωγή των κλάδων «χημικών ουσιών και προϊόντων» και «ηλεκτρονικών προϊόντων».
- Στο ίδιο πλαίσιο, το αγροδιατροφικό σύστημα έχει επίσης αξιόλογες και αναξιοποίητες δυνατότητες να συμβάλει στην αντιστροφή της διαδικασίας αποδυνάμωσης της παραγωγικής βάσης. Αναλύοντας τη μεταβολή του δείκτη εξάρτησης από τις εισαγωγές σε ορισμένα βασικά προϊόντα από το 2009 έως το 2017, παρατηρούμε ότι σε βασικά είδη διατροφής ο δείκτης εξάρτησης από τις εισαγωγές είναι υψηλός και παραμένει διαχρονικά σε υψηλό επίπεδο (γαλακτοκομικά 58,6%, κρέας 52,7%, φυτικά έλαια 43,2%) είτε αυξάνεται (δημητριακά από 32% σε 43,2%, αμυλώδεις ρίζες από 26,9% σε 40,5%). Ο δείκτης βελτιώθηκε σημαντικά στα όσπρια και έχει τιμή χαμηλότερη από 20% στα αλκοολούχα ποτά, τα φρούτα, τα αυγά, τα ελαιούχα φυτά και τα λαχανικά.

- Η μεταβολή του δείκτη αυτάρκειας σε ορισμένα βασικά προϊόντα από το 2009 έως το 2017 μας δείχνει ότι ο δείκτης είναι χαμηλός σε βασικά είδη διατροφής, όσπρια (74,2%), δημητριακά (72,5%), γαλακτοκομικά (70,6%), αμυλώδεις ρίζες (63,7%), κρέας (51,5%), σχετικά ικανοποιητικός σε αυγά (84,3%) και φυτικά έλαια (90,5%), υψηλός – κοντά στο 100%– σε ελαιούχα φυτά και αλκοολούχα ποτά, και πολύ υψηλός στα λαχανικά (114,5%) και στα φρούτα (154,7%).
- Η εκπλήρωση του ρόλου που προσδοκείται από το αγροδιατροφικό σύστημα προϋποθέτει ριζικές αλλαγές. Πρωτίστως, απαιτείται αναπροσαρμογή των ακολουθούμενων πολιτικών και πρακτικών, οι οποίες, κατά κοινή παραδοχή, άφησαν αναξιοποίητες τις δυνατότητες και τα συγκριτικά πλεονεκτήματά του. Η στρατηγική για το αγροδιατροφικό σύστημα θα πρέπει να περιλαμβάνει μια νέα ισορροπία ανάμεσα στο μαζικό-ομογενοποιημένο και στο διαφοροποιημένο μοντέλο ανάπτυξης, την πύκνωση των εγχώριων κλαδικών διασυνδέσεων, την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας και την ανέλιξη στις διεθνείς αλυσίδες αξίας, την αύξηση του ποσοστού αυτάρκειας σε βασικά είδη διατροφής με ενίσχυση των σχετικών προϋποθέσεων και σε ισορροπία με την εξωστρέφεια.
- Ο αναπτυξιακός μετασχηματισμός της χώρας μας προϋποθέτει μια ολιστική στρατηγική ιεράρχησης προτεραιοτήτων, συγκριτικών πλεονεκτημάτων και αναδιάρθρωσης της παραγωγικής εξειδίκευσης σε κλαδικό και τομεακό επίπεδο σύμφωνα με: α) τις ανάγκες αύξησης του βαθμού αυτάρκειας της χώρας σε βασικά καταναλωτικά, ενδιάμεσα και τελικά αγαθά, και β) τη μεταβαλλόμενη δομή της διεθνούς ζήτησης, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών και να αυξηθεί με διατηρήσιμο τρόπο η εξωστρέφεια της οικονομίας.